

ПРИКМЕТНИКОВИЙ НОМІНАТИВНИЙ ПРОСТІР "СТРАХ" СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто семантику прикметникових одиниць сучасної англійської мови на позначення емоційного концепту СТРАХ, що поєднуються в окремому номінативному просторі "страх". Виявлено конфігурацію концептуальної схеми СТРАХ прикметникового простору та на основі цього встановлено синонімічні та тематичні відносини між його вербальними конститuentами.

Відмінності лексичних одиниць стосовно об'єктивної дійсності, свідомості й мислення, розмаїтість їхніх системних зв'язків і функцій у складі висловлення дає підстави для розгляду значення слова в контексті великих лексико-граматичних розрядів слів – частин мови [1: 170]. На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки актуальним є вивчення частиномовної диференціації різноманітних номінативних ділянок мови на основі положень когнітивно-дискурсивного підходу. Частиномовна належність лексичної одиниці є концептуальною за своєю суттю: вона відбиває певний статус тієї когнітивної структури, яка стоїть за словом та сформувалася в процесі категоризації людиною світу на рівні повсякденної свідомості [2: 181]. Когнітивна структура відповідає за те, як було осмислене позначуване, зумовлює вибір його мовної форми [3: 5] та виступає в ролі концепту-зразка (прототипу категорії), на який орієнтуються всі члени конкретного лексико-граматичного розряду [2: 142-143]. Спільною ланкою, що єднає всі кардинальні частини мови, є їх ономазіологічна властивість, тобто можливість виступати в ролі номінативних знаків [4: 10].

у світлі зазначеної спрямованості лінгвістичних розвідок на розгляд категоріально різних номінативних одиниць мови [1; 2; 5; 6] логічно припустити, що прикметниковий простір "страх" актуалізує лише певну семантичну грань емоційного концепту (ЕК) СТРАХ, а його схема буде відрізнятися від тієї концептуальної конфігурації, що окреслюється іменниковими та дієслівними лексемами на позначення концепту. Отже, мета статті – встановити кореляції між ментальним та прикметниковим номінативним простором (НП) ЕК СТРАХ, семантичні особливості одиниць якого і є предметом нашого дослідження. Завдання, що сприяють досягненню поставленої мети, є наступними: визначення ад'єктивного семантичного змісту ЕК СТРАХ, виявлення тематично організованих ділянок прикметникового НП "страх", встановлення парадигматичних угруповань лексикі всередині парцел НП, інтерпретація значень його лексичних конститuentів через побудову фреймової моделі їх глибинної семантики.

Лексичні одиниці, які належать до розряду прикметників, виражають своїми значеннями властивості, ознаки або якості людей, предметів, явищ, процесів дійсності й, таким чином, відносяться до ознакових імен [7: 130]. Ономазіологічна категорія, яка лежить в основі значення прикметника, характеризується як "ознаковість": інтерпретуючи реалії світу, прикметники деталізують або уточнюють уявлення про них [2: 239]. Відповідні одиниці не мають єдиного концептуального тлумачення [6: 327-328], концептуальні конфігурації, які лежать у їх основі, відрізняються за перспективізацією загальної схеми прикметників та пов'язані з концептуальним представленням дієслів або субстантивів, що відбивають основні якості світу – предметність та дію.

Аналіз лексикографічної вибірки дозволив встановити, що в сучасній англомовній картині світу прикметниковий НП "страх", що формується з 259 лексем, які групуються навколо архілексеми *fearful* – деривата іменникової лексеми *fear* як одиниці, що є вербальним представником поняттєвого змісту ЕК СТРАХ. Одиниця *fearful* відбиває **емоційний стан індивіда**: *fearful* (лексико-семантичний варіант 1 (ЛСВ 1) – *full of fear; frightened that something might happen* (повний страху; наляканий тим, що щось може трапитись) [8: 572; 9: 579]. Отже, зазначений прикметник репрезентує ознаки прототипової одиниці цього НП.

Прикметники, що репрезентують СТРАХ, якісні за характером свого значення. Якісні прикметники є негомогенними за смисловою структурою, адже, окрім когнітивного компоненту (сема "якість"), який репрезентує ознаку певної сутності, до них включені також оцінні та емотивні модальні ознаки [7: 22]. Так, окрім негативного оцінювання **стану страху** (*unpleasant, painful* – "-"), відповідна оцінка проектується в лексемі *fearful* на **загрозу**, визначається ступенем її впливу на пацієнса та реалізується в значеннях таких одиниць, як, наприклад, *fearful* (ЛСВ 3) – *extremely bad; very frightening* (надзвичайно поганий; дуже лякаючий); *fearsome* – *very frightening* (дуже лякаючий) [8: 572; 9: 579] та *fearable* – *giving cause for fear* (такий, що викликає страх) [10: 115]. У своєму ЛСВ 2 *fearful* (боязкий) виступає антонімом номінації *fearless* – *not afraid of anything* (безстрашний, безбоязкий) [8: 572; 9: 579], які представляють **рисі характеру пацієнса-агенса**. У наслідок того, що семантика прикметників на позначення концепту СТРАХ, відображає власне не сам об'єкт пізнання (**стан страху**), а ту характеристику, що атрибутивно приписується індивіду, що відчуває, демонструє страх або певним чином реагує на нього, то й концептуальна схема, яка зумовлює ці значення, відрізняється від концептуальної структури іменників. Вершиною предметно-акціонального фрейму ЕК СТРАХ є **ДЕХТО**: (пацієнс) **людина**, однак, інформація про страх із слота **ДЕЩО**: **результат** (страх) переміщується в вузол **ТАКИЙ**: [(ДЕЩО/ДЕХТО 1: агент (загроза)) діє **ТАК** з **результатом** (ДЕХТО 2: пацієнс (людина) є **ТАКИЙ** (діє **ТАК**)].

Прикметникові одиниці на позначення емоції *страх* характеризуються комбінаціями взаємопротиставлених ознак. Ті прикметники, які містять сему "**пасивність**", що вказує на стан людини як результат впливу небезпечного фактору середовища, відносяться до наступних смислових груп: 1) *переживання страху*; 2)

відсутність страху; 3) вираження страху; 4) схильність до страху. Всі прикметники тематично можна розподілити по різних парцелах НП, а саме:

1. До парцели **СТАН СТРАХУ** включаються чотири синонімічні ряди (СР): СР 1 з синонімічною домінантою (СД) **afraid** – *filled with fear* [8: 166] (34 лексеми); СР 2 з СД **frightened** – *filled with fright* [8: 628] з 6 лексемами; 14 лексем СР 3 з СД **anxious** – *fearful, worried or uneasy in the mind caused by uncertainty about the future* [8: 70]; 34 одиниці СР 4 з СД **worried** – *feeling anxious and unhappy by problems or unpleasant things* [9: 1906]. До складу останнього ряду входить СР з вторинною СД **nervous** (ЛСВ 2) – *tense feeling or showing nervous unease accompanied by an inability to relax* [8: 1667], одиниці якого позначають, як переживання певних форм страху, так і зовнішні фізіологічні ознаки їх прояву, що реалізується у 13 одиницях. До цієї парцели включаються також антонімічні до вищеописаних СР: СР з СД **fearless** – *not afraid of anything* [9: 579] (8 одиниць); СР з СД **unworried** (ЛСВ1) – *not worried* (13 лексем); СР з СД **unworried** (ЛСВ2) – *calm* (11 синонімів), а також тематична група (ТГ), що складається з 4 одиниць – *shocked, jarred, jolted, anguished* (ЛСВ 1) зі значенням "зумовлений страхом фізичний стан людини".

Прикметники, які номінують якість як **пасивну** ознаку "в стані страху", імплікують сему "**тривалість ознаки**": *anxious, worried, solicitous, upset, uneasy* тощо "занепокоєний, збентежений" vs. *horrified, petrified, aghast, terror-stricken, panic-stricken* тощо "наляканий, переляканий". Крім того, архісема "**набутий стан**", яка об'єднує одиниці цієї парцели вказує на внутрішній динамізм, процесуальний характер ознаки [7: 62]. Концептуальна схема їх значення має вигляд пропозиції [ДЕХТО: експерієнцер / вміст контейнеру (людина) перебуває в ДЕЩО: контейнер (страх)].

2. До парцели **СИМПТОМ СТРАХУ** належать 7 синонімічних прикметників з СД **shaky** (ЛСВ 1) – *making small sudden movements from side to side or up and down especially because one is frightened* [8: 1667] "зумовлений страхом стан, у якому людина здійснює невеличкі раптові рухи вперед чи назад або догори чи донизу". У фреймовій структурі, яка служить концептуально-семантичним тлумаченням одиниць парцели, здійснюється фокусування на вузлах **ТАКИЙ** та **діє ТАК**: [(ДЕЩО/ДЕХТО 1: агенс (загроза) діє) з результатом (ТАКИЙ) ДЕХТО 2: вміст контейнеру (людина) перебуває в (ДЕЩО 2: контейнер (страх) діє ТАК / має ДЕЩО 3: результат (симптом)].

3. Субфрейм **ЗАГРОЗА** концепту **СТРАХ** вербалізується прикметниками, що містять сему "**каузуючий страх**". Архісема парцели відбиває відношення об'єкта до індивіда, що реалізується як такий вплив на людину, при якому вона категоризує його та відповідну ситуацію як небезпечні. Парцела будується СР з СД **frightening** – *causing fright* [8: 628] (35 лексем) та СР з СД **worrying** – *making you being worried* [8: 1907] (11 лексем). Зазначені номінації фіксують той факт, що позначена ними форма страху вказує на зміщення уваги номінатора з певної якісної ознаки загрози на інтенсивність її впливу. В пропозиціях це представлено так: [(ДЕЩО/ДЕХТО 1: агенс (загроза) діє ТАК) на (ДЕХТО 2: пацієнс є ТАКИЙ / знаходиться у ТАКИЙ) ДЕЩО 2: контейнер (стан)].

Серед прикметників, які відтворюють якість як "**активну ознаку**", а саме – "**каузуючий страх**", виділяємо лексеми з семою "**тривалий вплив**" (напр., *fearful, terrible, horrible, awesome, dreadful* (страшний, жахаючий) та "**раптовий вплив**" (*awe-inspiring, terrifying, horrifying, eerie, ghastly* (страшаючий, лякаючий, жахаючий)).

4. Прикметники парцели **РИСИ ХАРАКТЕРУ**, відбиваючи сему "**схильність до страху**", належать до імен категорії суб'єктної властивості. Було виявлено СР1 з 31 нейтральних лексем, який очолюється СД **cowardly** – *is not brave enough to fight or do something difficult / dangerous; lacking courage* [8: 367; 9: 363] "не достатньо сміливий, щоб боротися чи виконати щось важке чи небезпечно; той, кому не достає хоробрості"; СР2 з СД **courageous** – *having mental or moral strength to confront and withstand danger, fear; very brave and determined* [8: 365; 9: 358] (39 синонімів) та СР3 з СД **reckless** – *not worrying about the possible bad or dangerous results of actions* [9: 1371] "той, що не хвилюється про можливі погані чи небезпечні результати своїх дій" (14 одиниць). Концептуальне тлумачення одиниць парцели має вигляд: [(ДЕЩО/ДЕХТО 1: агенс (загроза) діє з результатом (ТАКИЙ) ДЕХТО2: експерієнцер / вміст контейнеру (людина) перебуває в (ДЕЩО 2: контейнер (страх / спокій)) діє ТАК)].

Отже, лексеми, які входять до прикметникового НП "страх", розміщуються по парцелах **СТАН СТРАХУ**, **СИМПТОМ**, **РИСА ХАРАКТЕРУ** та **ЗАГРОЗА**, реалізуючи семи "**каузативність / некаузативність**", "**активність / пасивність**", "**постійність / тимчасовість**". Перспективою може бути вивчення когнітивних механізмів вживання прикметників НП "страх", зокрема в їх метафоричних значеннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти: Дис. ... д-ра. філол. наук: 10.02.04. – Донецьк, 2003. – 463 с.
2. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
3. Langacker R. W. Foundations of cognitive grammar. – Stanford, California: Stanford University Press, 1987. – Vol. 1. Theoretical prerequisites. – 516 p.
4. Кубрякова Е.С. Части речи в ономастическом освещении. – М.: Наука, 1978. – 114 с.
5. Недайна І.В. Виразення типової моделі ігрового виду спорту та наслідки його порушення в сучасній англійській мові // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Іноземна філологія. – Луганськ: Вид-во ЛНПУ імені Тараса Шевченка "Альма-матер", 2005. – Ч. 1. – № 5. – С. 108-113.
6. Шенк Р. Обработка концептуальной информации. – М.: Энергия, 1980. – 360 с.

7. Шрам А.Н. Очерки по семантике качественных прилагательных (на материале современного русского языка). – Л.: Изд-во Ленинградск. гос. ун-та, 1979. – 135 с.
8. Longman Dictionary of the English Language / Ed. by W. Stuart. – New York: Penguin Group, 1995. – 1890 p.
9. Longman Dictionary of Contemporary English. The Living Dictionary / Ed. by S. Bullon. – Harlow, England: Pearson Education Limited, 2003. – 1949 p.
10. Encarta World English Dictionary / Ed. by K. Rooney. – London: Bloomsbury Publishing Plc, 1999. – 2172 p.

Матеріал надійшов до редакції 17.04. 2007 р.

Борисов А.А. Адъективное номинативное пространство "страх" современного английского языка.

В статье рассмотрена семантика прилагательных номинативного пространства "страх", представляющих эмоциональный концепт СТРАХ в современном английском языке. Смоделирована конфигурация концептуальной схемы СТРАХ адъективного пространства и на основе этого определены синонимические и тематические отношения його вербальных конститuentов.

Borisov A.A. The adjectival nominative space "fear" in present-day English.

Semantics of adjectives of the nominative space "fear" representing the emotional concept FEAR in present-day English is considered in the article. The configuration of the conceptual scheme FEAR has been modelled and synonymic and thematic relations between the constituents of the adjectival nominative space "fear" have been established on its basis.